

Bilim ve Ütopya

Say: 197

Yıl: 16

KASIM 2010 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

6 TL (KDV Dahil)

Mucizelere ve Peygamberliğe Reddiye-2

Prof. Dr. Nurdan İnan el-Râzî

Prof. Dr. İlhan ARSEL
Prof. Dr. Berna ARDA
Dr. Ahmet ACIDUMAN
Prof. Dr. Remzi DEMİR
Doç. Dr. Hüseyin KARAMAN
Ehsan MASOOD
Prof. Dr. Sarah STROUMSA

"Bizim devlet idaresindeki ana programımızın kapsadığı prensipler idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat bu prensipleri gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz."

Nurdan İnan

Prof. Dr. Nurdan İNAN: Doğa Tarihinden Notlar/ Fosilleşme

Ömer Faik ANLI: Bilimin Felsefesi ve Tarihi/ Felsefeden yansıyan bilim: Bilim felsefesi

Bilim felsefesinin temel sorunları bağlamında kısa tarihi

Feyziye ÖZDERGİ: İki Dünyanın/ Bilim dünyamızın vizyonu bir evren: Harun Kemal Bek

9 771801 617701

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Gani BAYER

Yazı İşleri Müdürü: Emrah MARAŞO

Yazı İşleri: Yarenkür ALKAN
İlyas KARATEPE
Harun ÇAKAN
Ramazan KANDÖKEN
İlyas KARATEPE

Düzeltili: Tolga YİĞİTÖĞLU

Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Borç Ataman,
Zühtü Bayar, Dr. M. Kürşat Bozkurt,
Dr. Necmi Dayday, Prof. Dr. Erhan Eng,
Prof. Dr. Erbil Gözükürmüzi, Prof. Dr.
Çağatay Güler, Efe Can Gürcan,
Erkan İldiz, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Zafer Kars, Doç. Dr. Çağatay
Keskinkoç, Prof. Dr. Semih Koray, Dr. Arda
Odabaşı, Feyziye Özberk, Sarper Özsan,
Ömer Özbek, Dr. Hakan Seçkin, Prof. Dr.
Kadri Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönetim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çıkmazi
No: 7/2 Beyoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 244 23 72 - 61
Faks: (0212) 251 51 22

e-posta: bilimveutopya@gmail.com
İnternet adresi: www.bilimveutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Konur Sok. 69/1 Kızılay/Ankara
Tel: (0312) 418 52 64

Edirne Temsilcisi: Umüt AKAS
Tel: (0538) 453 80 47
umutakas@gmail.com

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyük Çarşı İşhanı Kat:1 No:450 İskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İstanbul Temsilcisi: Ramazan KANDÖKEN
Tel: (0555) 5135008
rkandoken@gmail.com
bilimveutopya@gmail.com

İzmir Temsilcisi: Nural GÜRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
filiz@bilimveutopya.com.tr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenalle 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75009310

Belçika Temsilcisi: Ulaş SARITAS
Tel: 0 494 130 819
E-posta: ulas.saritas@gmail.com

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKKEES Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SINACI
Tel: +41 327245854 - +41 763023951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
E-posta: zeynep-gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 35,00 TL
Yıllık: 70,00 TL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Kooperatifi İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

İsviçre Hesap Numarası
Gülay SINACI
Banque Cantonale Neuchâteloise comte
Hesap No: 1003.00.733
gulaysinaci@romandie.com
gulay_sinaci@hotmail.com

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4,5 Euro
Organizatör: Ulusal Haber Hiz. Prod. Orf.
San. Tic. A.Ş.
Başlıdığı Yer: Analiz Basım 0212 5018287
Dağıtım: Merkez Dağıtım AŞ
ISSN 1301-6717

Gericilerin neden bilime ihtiyacı yok?

Ravendi dosyamız ile başlayarak bir külliyyat oluşturacağımızı söylemiştik. İşte bu külliyyatın ikinci parçası ile sizlerle.

Bu sayılarımızın temel amacı doğanın, insanoğlunun ve toplumun tarihini ve gelişimini onun özerk hareketine dayanarak keşfeden, hareketin arkasındaki ilkeleri nesnel gerçeklik temelinde ortaya koymaya çalışan bir anlayışı yani bilimsel bakışı geliştirmeye çalışmaktır. Bu anlayışın yeşermesine hizmet etmiş tarihsel kişilikleri toplumla tanıştırmak.

Ravendi'ye ayırdığımız sayımız yoğun bir ilgi gördü. Çok olumlu tepkiler aldık. Küfür edenler de oldu, bizi mahkemeye çıkartmak isteyenler de. Büromuzu arayıp inançlı olduğunu belirtip, Ravendi'nin fikirlerini doğru bulmadığını ama gelecek sayıları da beklediğini belirtenler de.

Hakkımızda suç duyurusunda bulunanların, "İkinci Sivas Katliamı Provası" başlıklı haberleri ile kışkırtma yapanların bunu neden yaptığını tabii ki biliyoruz. Çünkü gericilerin bilime ihtiyacı yok. Emperyalizm ile işbirliği içerisinde bir sistem kuracaksınız sonra halka, okuyun, araştırın, doğayı ve toplumu inceleyin. Onun yasalarını keşfedin. Toplumun gelişmesinin dinamiklerini belirleyin. Yoksulluğun önüne geçin (siz sefalet içinde iken Cumhurbaşkanınızın eşinin elli milyarlık yüzükler takabilmesinin sırrını anlayın ve bu düzeni bozun), her şeye "kader" diyip pes etmeyin, sizi boğan zincirleri kırın, özgürleşin diyeceksiniz. Tabii ki bunu demeyecekler. Bilakis bunu diyenlerin sesini kısma çalışacaklar.

Bir de Râzîlere, Ravendilere, Ma'arri'lere bakın. Sanki onlar değil de biz eski devirlerde yaşıyoruz.

Yeni bir sistem kuracaksanız bilime ihtiyacınız vardır. İşte bunun bir örneği: Bugün İslamcı geçinenlerin sırt döndüğü Hazreti Muhammed'in önderlik ettiği o büyük uygarlık devrimi.

Bin yıl önce cebirin, logaritmanın, kimyanın, otomasyonun, tarih felsefesinin ve sosyolojinin temellerini atan İslâm uygarlığının bilim adamları yok onların gündeminde. Olamaz da. Çünkü onlar artık kurulacak olan sistemin değil, yıkılacak olan sistemin son çürümüş kalıntıları. Yalnız hurafeler var; yalnız gösterişler ve merasimler var; yalnız fitne ve fesat var; yalnız yiyicilik var. Parmakları pergel tutmuyor artık; parmakları 50 milyarlık pırlanta yüzükler taşıyorlar.

İşte bir örnek daha: Mustafa Kemal... Bilimde yaşanan gelişmeleri hatırlayalım ve devrim önderliğinin fikirlerini: "Bizim devlet idaresindeki ana programımızın kapsadığı prensipler idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat bu prensipleri gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı gökten ve gâipten değil doğrudan doğruya hayattan almış

bulunuyoruz." Burada bitmedi... Bizim bugün kapak yaptığımız konular bu devrimin kadrosu tarafında 1940'lı yıllarda kitap olarak yayınlanmış (Ayrıntıları şimdi açıklamıyoruz. Sürpriz olsun. Ocak sayımızda bu konuya yer vereceğiz.).

İşte el-Râzî'nin düşüncelerinden derlemeler: Tanrı'nın yalnızca belirli bireyleri peygamber tayin etmesini hangi temelde açıklıyorsunuz? Tanrı, peygamber addettiği insanları neye göre diğerlerinden üstün kılıyor, onları diğerlerinin rehberi tayin ediyor ve insanları onlara bağımlı kılıyor?

Bilge bir yaratıcının insanlığı idare etmek için bazı insanları diğerlerine karşı kışkırtmasını ya da insanlar arasında düşmanlık tohumları ekmesini, çatışmaları artırmasını ve bunun sonucunda da insanları cehennem azabı ile cezalandırmasını nasıl temellendiriyorsunuz?

Bilge ve şefkatli bir yaratıcı açısından en makul davranış, bütün kullarını, bu dünyada ve sonrasında kendilerine neyin yararlı, neyin zararlı olduğu konusunda bilgilendirmesi değil midir? Böyle bir yaratıcı bazı bireyleri diğerlerinden üstün kılmaz ve insanların cehenneme gitmesine yol açacak çekişme ve anlaşmazlıklara geçit vermez. Bu durumda insanlık, bazılarının diğerlerine peygamberlik etmek üzere görevlendirildiği koşullardan daha güvende olacaktır.

(Eğer yaratıcı, ikincil seçeneği seçmek durumunda kalsaydı), her topluluk kendi peygamberinin daha dürüst olduğunu ve diğer peygamberlerin sahte olduğunu söyler ve hepsi diğerine kılıç çekerdi. Evrensel bir yıkım gerçekleşir ve insanlar karşılıklı düşmanlık ve çatışmalarda telef olurlardı. Aslında gözlemleyebileceğimiz üzere, pek çoğu bu şekilde telef olmuştur da...

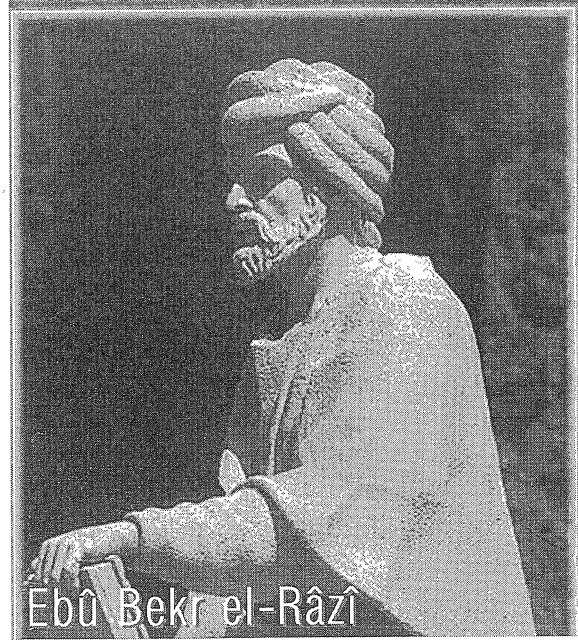
İnsanoğlu tarih sahnesine çıktığından beri, peygamber olduğunu iddia edenlerin en kötülerini daima en dalavereci ve en sinsî kimseler olmuşlardır. En iyilerinin ise ruhsal sorunları vardır.

Mevcut dinlerin takipçileri, dinlerini liderlerin otoritesini takip ederek öğrenmişlerdir. Onlar, dinin temel öğretisi hakkında akılcı bir fikir yürütmeyi reddederler. Sorgulamayı kısıtlar ve yasaklarlar. İnsanı dinsel konuları sorgulamaktan alıkoyan gelenekleri liderleri adına yayarlar ve bu geleneklere ters düşenleri mutlaka "kâfir" olarak damgalayacaklarını bildirirler. (Kapakta Ebû Bekr el-Râzî şeklinde olan yazılış tercih ettik. Makalelerde yazarların kullanım biçimlerini koruduk.)

30 Ekim- 7 Kasım günlerinde İstanbul TÜYAP kitap fuarındayız. Eski sayılarımıza da ulaşabileceğiniz standımıza tüm dostlarımızı sohbete bekliyoruz.

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ:

Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
atakanhatipoğlu@gmail.com (0 555) 475 82 45
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Merve BEŞKARDEŞLER
m_beskardeşler@hotmail.com (0 506) 979 99 13
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erengin@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
Deniz Eren ERİŞEN
denerer@gmail.com (0 555) 414 52 02
Ankara Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
alkanyaren@gmail.com (0 537) 587 53 77
Beykent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@beykent.edu.tr (0 532) 234 34 49
Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
oezdath@yahoo.co.uk (0 534) 651 11 87
Cumhuriyet Üniversitesi
Hakan SERTAN
hakansertan@hotmail.com (0 532) 335 76 96
Çukurova Üniversitesi
Bora YAGRI
byagri@gmail.com (0 535) 942 45 25
Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTTIÇEK
serdaryurticek@hotmail.com (0 505) 298 90 70
Ege Üniversitesi
Oytun Ozan KORKMAZ
oytunoymaz@hotmail.com (0 536) 346 59 50
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ömer ESEN
efsaneob.91@hotmail.com (0 554) 715 27 10
Gazi Üniversitesi
Nesimi Yiğit ERYILMAZ
yigitjazz@hotmail.com (0 535) 311 81 05
Gaziantep Üniversitesi
Mehmet BALABAN
ball27b@hotmail.com (0 538) 889 45 89
Hacettepe Üniversitesi
Orçun GÖKTÜRK
robinhorçun@hotmail.com (0 554) 470 07 06
Haliç Üniversitesi
Şahin KARABIYIK
sahinkarabiyik@hotmail.com (0 535) 215 77 26
İstanbul Üniversitesi
Kardelen YILAN
kardelen_fox@otmail.com (0 536) 875 98 00
İstanbul Teknik Üniversitesi
Muzafer ENSER
muzaffer_enser@hotmail.com (0 533) 654 18 70
Işık Üniversitesi
Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
eco1@hotmail.com (0 505) 289 64 30
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDIŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77
Kırıkkale Üniversitesi
Gürkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 24 19
Kocaeli Üniversitesi
Cem ŞAHUTOĞLU
cemshahutoğlu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Koç Üniversitesi
Alp AKINCI
bakinci@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60

- Çivi yazısı 1
- Forum 4
- Parantez
Prof. Dr. Remzi DEMİR
Yanlış felsefî seçim ve sonuçları 5
- Kapak
Prof. Dr. Sarah STROUMSA
Abu Bakr Al- Râzî
"Saygın" bir özgür düşünür 6
- Kapak
Prof. Dr. İlhan ARSEL
Şeriat dünyasında egemen kılınamayan akılcı düşünce 19
- Kapak
Doç. Dr. Hüseyin KARAMAN
Ebû Bekir Er-Râzî'nin bir mülhit olarak portresi 23
- Kapak
Dr. Ahmet ACIDUMAN- Dr. Berna ARDA
Er-Râzî ve Hamidiyâ 1013 Üzerine Bir İnceleme 30
- Kapak
Ehsan MASOOD
Galen'i düzeltmek 40
- Kapak
Tariç TAHİR
Karşıt fikirler ve İslam 42
- M. Umut DOĞAN
Afrodisias'taki kalıntılar arasında kurulan bir
Geç Osmanlı- Erken Cumhuriyet köyü: Geyre 43

- Doğa Tarihinden Notlar
Prof. Dr. Nurdan İNAN
Fosilleşme 48
- Bilimin Felsefesi ve Tarihi
Ömer Faik ANLI
Bilim felsefesinin temel sorunları bağlamında kısa tarihi
Felsefeden yansıyan bilim: Bilim felsefesi 51
- İz Bırakanlar / Feyziye ÖZBERK
Bilim dünyamızın yüz akı bir aydın:
Namık Kemal PAK 59
- Eskimeyen Kitaplar / Prof. Dr. Remzi DEMİR
İlk psikoloji kitabımız: Gâyetü'l-Beyân fî Hakîkatî'l-İnsân 74
- Sağlıkta Ulusal Gündem / -
Dr. S. Fehmi KATIRCIOĞLU – Dr. Uygur ER –
Dr. Ceyhan BALCI 76
- Arkeo - İzlem / Erkan İLDİZ
I. Küçükasya Tarihi ve Epigrafyası Sempozyumu 83
- Bilim ve Teknoloji Güncesi 86
- Kitap Kurdu / İlyas KARATEPE 90
- Çetin Ceviz 95
- Bulmaca 96

Marmara Üniversitesi
Melis YALÇIN
melisyalcin89@hotmail.com (0 531) 370 47 77
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
acagriozeema@gmail.com (0 505) 749 41 36
Mersin Üniversitesi
Melike GÜNDOĞDU
melosum@hotmail.com (0 537) 729 67 46
Muğla Üniversitesi
Gozen SORĞUÇ
gozen_sorguc@hotmail.com (0 554) 370 84 19
Niğde Üniversitesi
Süleyman AÇIKGÖZ
suleymanackigoz51@hotmail.com (0 505) 656 62
ODTÜ
Onurcan ÜLKER
onurcanulker@gmail.com (050 6) 965 23 31
Pamukkale Üniversitesi
Gökhan GÖÇMEN
goemengokhan@hotmail.com (0 505) 871 65 44
Sabancı Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@su.sabanci.univ.edu (0 505) 333 63 6
Sakarya Üniversitesi
Ahmet ÖZDEMİR
ahmetozdemir54@gmail.com (0 530) 347 01 05
Selçuk Üniversitesi
Hasan GÜNER
hasangunermail@gmail.com (0 537) 272 36 17
Süleyman Demirel Üniversitesi
Serhat ÇİĞLA
serhat.1@hotmail.com (0 506) 952 39 81
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Talat YORÜK
talatyoruk@hotmail.com (0 535) 841 97 37
Yıldız Teknik Üniversitesi
Utku YILMAZ
diaboloz85@gmail.com (0 538) 895 17 92

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

ABD
Philadelphia Üniversitesi
Toğa KARAYAYLA
E-posta: tlgkryy@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Üniversitesi
Alican GÖKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Bilimin Felsefesi ve Tarihi

Bilim felsefesinin temel sorunları bağlamında kısa tarihi

Felsefeden yansıyan bilim:

Bilim felsefesi

Bilim felsefesi bir tür 'bilgi' üretebiliyorsa, bu durumda, bilim felsefesi 'bilginin' bilgisini mi üretmektedir? Bilimi anlamak neden bilimin değil de felsefenin görevi ya da amacı olmuştur? Ya da bilime uygulanan ve hatta onun ölçütünü belirleyen bir araç olarak felsefe, bu amaca uygun araç olduğu yönünde kendisini nasıl haklılandıracaktır?

Bilim felsefesi, doğrudan doğruya bilimin ürettiği bilginin niteliğini, kapsamını, üretirken başvurduğu araçları, bu araçların mahiyetlerini, bilimin tarihi etkilemiş kuramlarını ve bunların doğasını, bütünüyle, felsefenin sağladığı araçlarla irdeleyen bir etkinliktir.

Bilim ile felsefe arasında bir kopukluk olduğu, diğer bir deyişle, bunların özsel olarak ayrı alanlar ya da uğraşlar olduğu düşüncesi, temelde 'bilgi'ye belirli bir yaklaşım biçiminin sonucu olarak doğmuştur. Çağdaş dünyada bilim-felsefe ilişkisine dair düşüncelerin genel manzarasını, Dominique Lecourt Bilim Felsefesi adlı eserinde isabetli bir biçimde betimler. Ona göre, çağdaş dünyada bilimlerden beklenen şey, mümkün olduğunca herkesin yararına uygulanabilir nitelikte 'olgusal bilgi' sağlamak ve bu bilgi aracılığıyla doğaya hâkim olma yönündeki çabaların bizi kendi içimizde ve dışımızda maruz bıraktığı riskleri öngörmek ve gerektiğinde de bu riskleri önlemektir. Buna karşın felsefeden beklenen şey ise, kolektif varoluşun en son sorunları hakkında insanları aydınlatmaktır.¹⁾ Bu yaklaşıma bağlı olarak, somut gerçeklik hakkında somut ürünler veren bilim, entelektüel uğraşlar arasında en üst sırada

görülürken, somut gerçeklik hakkında olmayan felsefi spekülasyonları, yine aynı nedene bağlı olarak, yani somut gerçeklik hakkında olmayan ve bu nedenle de 'doğru' / 'doğrulanabilir' cevaplar verilemez sorularla uğraşan bir tür uğraş olarak görme eğilimi oldukça yaygındır. Hatta, günlük yaşamda felsefenin 'boş laflar' üreten, en iyi ihtimalle de bir tür düşünce eksersiz olduğu kanısı yaygındır. 'Bilimsel' sıfatının eklendiği her sözcük ya da 'bu bilimsel bir hakikattir' sözü tartışmanın orada noktalan-

Bilimin bilgi ürettiğini, felsefenin ise yaşamı bütünsel biçimde kavramamızı sağladığını söyleyebilir miyiz?

1) Lecourt, 2006: 7

ması gerektiğini ima ederken, 'felsefi' sıfatı bu etkiden çok uzak ve ilkinin aksine 'güçsüz'dür. Diğer taraftan, mesleği felsefe olan filozofların bir bölümü ise kaygıları arasında bilimi görmezler. Hatta yine Lecourt'un ifadesi ile, düşüncenin ayrıcalığını düşünceye saklamak isteyerek 'bilimler düşünmez' diyen Alman filozof Martin Heidegger'in bu tezini, karikatürize edenler de çoktur.(2) Bu 'karikatür' içerisinde bilimi ve bilimsel bilgiyi, çağımızda yaşanan krizlerin tek sorumlusu olarak gösterme, bilimsel bilgiyi mümkün olduğunca değersizleştirme çabası da göze çarpar.

Bu anlamda, bilim ve felsefenin ürettikleri 'bilgi'nin aynı nitelikte olmadığı, esasen, 'bilgi' adını hak edecek ürünleri bilimin ürettiği ya da diğer cepheden bu teze karşıt olarak bilimsel bilginin tek boyutlu ve yaşamın bütünselliğini kavramaktan aciz olduğu, buna karşın anlama ilişkin felsefi düşüncenin ise insanlık için daha özsel olduğu görüşleri yapılan bu radikal ayrımın temel argümanlarıdır. Eğer bilim ve felsefeyi birbirinden bu denli koparan yaklaşımın haklılık payı varsa, o halde felsefenin çağdaş alt-disiplinlerinden biri olan bilim felsefesi ne tür ürünler verir? Konusu bilim olan felsefi bir etkinliğin ortaya koyduğu ifadelerin niteliği nedir? Eğer bilim felsefesi bir tür 'bilgi' üretebiliyorsa, bu durumda, bilim felsefesi 'bilginin' bilgisini mi üretmektedir? Yoksa bilim felsefesi neyin bilim olduğunu belirleyen bir turnusol kağıdı olarak mı işlev görmektedir? Diğer bir deyişle, bilim felsefesi bilime uygulanan bir araç mıdır? Bilimi anlamak neden bilimin değil de felsefenin görevi ya da amacı olmuştur? Ya da bilime uygulanan ve hatta onun ölçütünü belirleyen bir araç olarak felsefe, bu amaca uygun araç olduğu yönünde kendisini nasıl haklılandıracaktır? Sorunun tarihsel boyutu şöyle ifade edilebilir: Tarihsel olarak birbirleriyle iç içe geliştikten sonra ayrılan bilim ve felsefenin yeniden bu-

luşmasında 'yeni' olan nedir?

Felsefenin 'yeni' konusu: Bilim

1920'lerden başlayarak, 1980'li yılların ortalarına kadar, felsefede farklı bir tartışma alanının ortaya çıktığı görülür. Bu alan, bilim felsefesidir. Bilim felsefesi, felsefe tarihi içerisinde oldukça yeni bir disiplindir. Bilim felsefesi, doğrudan doğruya bilimin ürettiği bilginin niteliğini, kapsamını, üretirken başvurduğu araçları, bu araçların mahiyetlerini, bilimin tarihi etkilemiş kuramlarını ve bunların doğasını, bütünüyle, felsefenin sağladığı araçlarla irdeleyen/sorgulayan bir etkinliktir. Felsefenin sağladığı bu araçlar, felsefe tarihinin ürettiği temel kavramların doğrudan bilim etkinliğine ve onun ürünlerine uygulanmasıdır. Bu uygulama, felsefe anlayışının kendisinde bazı değişimlere yol açmıştır. Bununla birlikte, değişimin içerisinde felsefe kendi geleneginden bağlarını koparmamıştır. Bilim felsefesi, özellikle epistemoloji üzerinden felsefe tarihinin bütününe bağlanmaktadır. Bu 'yeni' yönelim 20. yüzyılda 'Bilim Felsefesi' adını almadan önce özellikle 18. yüzyıldaki epistemolojik tartışmalar çerçevesinde bir irdeleme-araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıl epistemoloji tartışmalarını öncesinden ayıran ve bu tartışmaların zamanla bilim felsefesine evrilmesine ne-

Günlük yaşamda felsefenin bir tür düşünce eksersiz olduğu kanısı yaygındır. 'Bilimsel' sıfatının eklendiği her sözcük ya da 'bu bilimsel bir hakikattir' sözü tartışmanın orada noktalanması gerektiğini ima ederken, 'felsefi' sıfatı bu etkiden çok uzak ve ilkinin aksine 'güçsüz'dür.

Tarihsel olarak birbirleriyle iç içe geliştikten sonra ayrılan bilim ve felsefenin yeniden buluşmasında 'yeni' olan nedir?

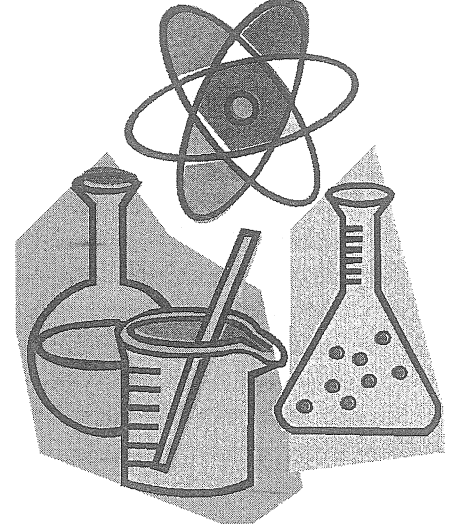
den olan temel etken, felsefenin yürüyüşünden çok, bilimin doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, bu tartışmalardan beslenmekle birlikte, gittikçe özerkleşen bilimin ilerleme sürecinde ortaya çıkan problemler, bilgi kavramı üzerinden kaçınılmaz olarak felsefenin konusu haline geldiğinde, Platon'dan beri süregelen epistemoloji tartışmaları yeni bir boyut kazanmıştır. Bu ayrımı adlandırabilmek adına, bu dönemle birlikte kendisini gösteren yeni anlayışa, epistemolojiden ayrı olarak 'bilgi kuramı' (theory of knowledge) denmiştir. O halde bilim felsefesi ni anlamak adına sorulması gereken soru, felsefenin yaklaşık iki bin yıllık epistemoloji disiplinini, yani bilgiye yaklaşımını değiştirecek denli bir değişimin yaşadığı 18. yüzyılın özelliğinin ne olduğuna yönelik olmalıdır.

18. yüzyıl, Batı'da "Aydınlanma", "Bilimsel Devrim" ve yeni bilim dallarının ortaya çıktığı bir yüzyıl olarak görülmektedir. Süreç içerisinde doğa felsefesi adını bir yana bırakarak (modern) 'bilim' adını alan özel bir tür entelektüel etkin-

likte büyük değişimler görülmüş ve bu değişim 'ilerleme' olarak adlandırılmıştır. Öyle ki 'ilerleme' kavramı bu çağın temel motifi haline alırken, bu sonucu açığa çıkaran etkinlik, insanın entelektüel edimleri arasında başat bir yer edinmiştir. 'ilerleme' modeline bağlı olan bir bilim ideali, yeni uygulama alanları ile birlikte yeni bilim dallarını da ortaya çıkarmıştır. Descartes'la birlikte felsefenin ana konusu haline gelen yöntem sorunu ve ona bağlı olarak 'yöntemli bilme' eğilimi bilimden yansımaları almış ve sorunu, 'sonucu ilerleme ile biten ve doğa bilimlerinde başarı ile uygulanan bilimsel yöntemin niteliği nedir?' sorusuna dönüştürmüştür. Başarılı sonuçlar veren yöntemin, farklı alanlara uygulanması sonucu ortaya çıkan yeni bilim dallarının, o zamana kadar tanımlanmış 'bilim'e uymayan disiplinler olduğu görülmüştür. Örneğin, Aristoteles'e göre bilim, nedenlere ilişkin açıklamadır ve burada ortaya konulan bilgi apodeiktik (kesin-doğru-zorunlu) olmalıdır. Oysa 18. yüzyılın bilimi, doğrulanabilirlik niteliğini temele alarak, 'neden?' sorusunun önüne 'nasıl?' sorusunu koymaktadır. Başarılı olan yöntemi doğa ile birlikte, kendisi de doğanın, bir başka deyişle yasallığın bir parçası olan insan ve topluma da uygulama girişimleri sosyoloji, tarih, psikoloji gibi sosyal bilimlerin adını alan yeni disiplinler ortaya çıkarmış, fakat bu yeni disiplinleri geleneksel bilim tanımıyla bağdaştıramamıştır. Bu bağlamda, söz konusu disiplinlerin bilim olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Böylelikle de bilim felsefesinin temel problemlerinden ilki, bu yeni durumu da kapsayacak biçimde bilimin yeniden tanımlanma ihtiyacından doğmuştur.

Daha önce de değinildiği gibi, bu yüzyılda epistemolojik sorunlara bakışı büyük oranda değiştiren ve felsefenin yüzüye kaldığı 'yeni koşul', bilimin felsefeden bağımsızlaşarak, felsefenin daha önce yaptığı bilim tanımına uymayacak bir karakterde kendisini göstermesi

ve başarı kazanmasıdır. Bu başarının açık görünümü, bilimsel bilginin ya da bilimin ortaya koyduğu 'doğru bilgi' vasıtasıyla somut 'ilerleme'nin gözlenmiş olmasıdır. Bu gözlem, bilimsel bilginin ürünlerinin insan yaşamına gitgide daha çok noktada temas etmeye başlaması ile insanın özellikle doğa karşısında aciziyetinin azalmakta ve Baconcu anlamda güç kazanmakta olduğunu göstermiştir. 18. yüzyılda yaşanan bu devrimi anlamak için çağımızdan bir iki örnek vermek yeterli olacaktır: Telefonu kaldırıp yer kürenin öteki ucundaki biri ile konuşmak ya da üzerinde yaşadığımız yer kürenin uzaydan çekilmiş fotoğrafına yerimizden dahi kalkmadan ulaşabilmek artık günlük yaşamın olağan parçalarıdır. Artık günlük yaşam, bilgisayarlar, televizyonlar, telekomünikasyon araçları ve benzeri teknoloji ürünleri olmaksızın hayal bile edilemez. James Ladyman'ın ifadesiyle, "saban, tekerlek, sargı bezi ve çatalı geliştirmek teori [kuram] olmaksızın da olanaklıyken, elektronik aletler, uzay araçları, mikro-cerrahi ve kitle imha silahları, özellikle son birkaç yüzyıl içerisinde geliştirilmiş bilimsel teoriler [kuramlar] ve yöntemler olmasaydı var olamayacaklardı. Bilim ve teknoloji ürünleri yaşamlarımızda ve çevremizi biçimlendirmemizde çok büyük bir etkiye sahiptir. Eğer bu konuda bir şüpheniz varsa, günlük yaşamınızı elektrikle çalıştıran ya da plastik içeren hiçbir şeyi kullanmadan geçirmeyi deneyin ya da bunu hayal edin." (3) Oysa, bu araçların insan hayatına dahil oluşlarının tarihi, insanlığın bilinçli olarak bilgiyi kendine konu edinmesine göre çok yenidir. Elbette ki tüm bu gelişmenin ya da 'ilerleme'nin olumsuz yönleri de söz konusudur, fakat bu ilerlemeyi açığa çıkaran bir değişimin yaşanmış olduğu tartışmasızdır. Etkileri ister iyi ister kötü olarak değerlendirilsin, bu teknolojilerin hiçbiri 'bilim' olmaksızın gerçekleştirilemezdi. Buharlı makinenin icadından öncesi ve sonrası arasında insanların günlük yaşamında ve hatta

18. yüzyılda felsefeden bağımsızlaşan bilim artık felsefenin daha önce yaptığı bilim tanımına uymuyordu.

toplumsal örgütlenmelerinde ciddi farklılıklar söz konusu ise, makinenin icadını olanaklı kılan düşünsel değişim (metafizik düşünceden bilimsel düşünceye geçiş) anlaşılmalıdır çağımız insanı ve dünyası da anlayamayacaktır. Bu bağlamda Sokrates'in felsefesinin temeli olan ve belki de tüm bir felsefeyi motive eden 'Kendini bil' (Gnothi Seauton) buyruğu felsefeye bu yeni düşünce biçimini anlamayı, en azından kendisine konu edinmeyi zorunlu kılar. Bu anlamda 'ilerleme'yi sağlayan 'bilimsel bilginin' doğasının anlaşılması ihtiyacı, tam da değişimin en yoğun olarak hissedildiği dönemde felsefenin temel yönelimini belirlemiş ve 'neden ilerleme sadece bilimde görülüyor?' sorusu ile birlikte ikinci temel problemi ortaya koymuştur.

Bu sorulara verilen yanıtlar, iki büyük öbek oluşturmuşlardır: Birinci grup, "bu problemlerin doğru çözümü, tarihsel süreçte ortaya konulmuş olan seçkin bilim ürünlerini incelemekten geçer" savını savunur. Bu yaklaşım, bilim tarihi disiplinini doğurmuştur. İkinci grup, "bu soruları doğru biçimde yanıtlamanın yolu, bilimin kullandığı kavramların, yönteminin ve ürettiği bilginin niteliğinin irdelenmesinden geçer" savını savunur. Bu yaklaşım ise, yeni bir felsefe disiplinini, bilim

felsefesini adıyla birlikte ortaya koymuştur. Her iki disiplin de (bilim tarihi ve bilim felsefesi) bilimin doğasını araştırmayı amaçlar. Bilimin doğası üzerine çalışmalar, felsefenin bilgiyi konu edinen iki bin beş yüz yıllık disiplini olan epistemolojinin bir yan dalı olarak ortaya çıkmış olsa da, klasik anlamıyla epistemolojiden ayrılır. Daha doğru bir ifade ile felsefenin bilgiye yaklaşımı epistemoloji tarihi ile bağlarını korumakla birlikte yeni bir aşamaya evrilmiştir. Bu bağlardan en önemlisi, Platon'dan bu yana varlığını koruyan bilgiye ilişkin 'doğruluğun uygunluk kuramı'nı ve onun bazı problemlerini bilim felsefesinin büyük oranda devralmış olmasıdır. Diğer önemli bir bağ ise, bilim felsefesinin felsefe tarihinde (özelde epistemoloji tarihinde) ilk kez Platon'un sistemli bir şekilde irdelediği, "sadece bir sanı ya da fikrin ötesinde gerçek anlamıyla bilgiye nasıl sahip olabiliriz?" sorusu gibi felsefenin kökensel bir sorusunu korumasıdır. Bilim felsefesi bu soruyu korurken, daha başlangıcında bu soruya bir yanıt önerebilmiştir: "Bilgi için bilimsel yöntemi izle!" Böylelikle 'bilimsel yöntem'in ne olduğu ve neden başarılı olduğu da bilim felsefesinin konusu haline gelmiştir. Bilim felsefesi, karşısında belli bir olgunluğa erişmiş bilimsel yöntemi, bilimsel kuramları ve doğrudan bilimsel bilgiyi bulduğu ve 18. yüzyılda yaşanan değişimin nedeninin temelde bunlar olduğunu teşhis ettiği için, kendisine felsefi amaç olarak, bunları kapsayacak biçimde bilimi açıklayabilmeyi belirlemiştir. Diğer bir deyişle, amaç kökensel olarak bilgiyi sorgulamak değil, bilimsel bilgiyi oluşturan koşulları açıklayabilmektir. Bu nedenle de epistemolojiden bilgi kuramına doğru bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim ile birlikte 18. yüzyıldan itibaren felsefede ontoloji alanında görece olarak daha az ürün verilmeye başlanmıştır. Bu durumun nedenlerinden biri, artık ontoloji konusunda verimli cevapların bilimden,

özellikle de fizikten geldiğine inanılıyor olmasıydı. Bu inanç önemlidir, çünkü felsefenin kadim ontoloji sorularına bilimin yanıt verebildiğine dair sav, bu inanç temelinde savunulabilmektedir. Ontolojinin gerçeklik hakkındaki temel yönelim olduğu hatırlanacak olursa, bu sav gerçeklik hakkındaki bilginin kaynağının bilim olduğu sonucunu da beraberinde getirecektir. Bu anlamda bilim, gerçekliği bilmek konusunda en iyi 'yol gösterici'dir. İşte bu nedenle de, bilimin ve bilimsel bilginin doğasının anlaşılması ile bir model elde edilebileceği ve bu modelin diğer alanlara uygulanması ile insanlığın 'bilimin emin yoluna' sokulabileceği düşünülmüştür. Bilim felsefesi bu bağlamda ve bu motivasyonlarla bilimi anlama, bilimi felsefi bilinç seviyesine çıkarma uğraşı olarak kendini gösterir. Bu nedenle de temel sorusu yukarıda değinilen iki problemi de kapsayacak biçimde 'Bilim nedir?' sorusu ve buna bağlı olarak da 'bilimsel olan ile olmayan arasındaki fark nedir?' sorusudur.

Auguste Comte ile 'Neden?'den 'Nasıl?'a

Bilim felsefesinin başlangıcı 'Yöntemli Bilme' prensibi ile yola çıkan Descartes'a dayandırılan Modern Felse-

Bilim felsefesi, bilimi felsefi bilinç seviyesine çıkarma uğraşı olarak kendini gösterir.

fe'nin Kıta Avrupasında rasyonalizm, İngiltere'de ise empirizm ağırlıklı olarak geliştirilen epistemolojisinden beslense de, esas başlangıcı Auguste Comte'un pozitivist felsefesi olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Comte, yaşanan değişimin insan zihninin tarihsel süreç içerisindeki yasalı ve tedrici ilerleyişinin sonucu olduğunu savlar ve bilimsel düşüncenin belirlediği son aşamayı pozitif aşama olarak adlandırır.

Comte'a göre, pozitif aşamanın getirdiği değişim, düşüncenin gözlem yoluyla fenomenlerin değişmez düzenliliklerini, fenomenin nedenlerini değil, nasıl meydana geldiğini açıklamayı amaç edinmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için açıklama modelinde fenomen nedensellik zinciri ile doğa yasalarına bağlanır. Doğa yasaları genel olgular olarak ele alınırlar ve temelde fenomenler arası değişmez ilişkiler olarak görülürler. (4) Eğer bir fenomen bu değişmez ilişkilerin bir sonucu ise, fenomeni bu ilişkilere bağlı olarak ifade edebilmek, fenomenin açıklamasını vermek olacaktır. Bu şekilde genel yasalara ulaşmak ve tek tek fenomenlerin açıklamasını bu genel yasalar yoluyla verebilmek, kuramsallaştırma. Eğer amaç bu genel yasalara ve bu açıklama modeline ulaşabilmek ise, bilimin amacının kuramsallaştırma olduğu kendiliğinden açığa çıkmaktadır. Örneğin, Newton, kütlesi olan her şeyin hareketini ve neden o şekilde hareket ettiğini ve gelecekte de aynı koşullar altında nasıl hareket edeceğini genel yasalara bağlı olarak açıklayabilmiştir. Bununla birlikte, bu yasanın temel kavramı olan 'gravitasyon'un doğası ya da asıl nedeni Newton biliminin ilgi alanına girmez. Newton bu konuda hipotezler uydurmaz ve hatta bizzat bilimsel yönteminin bir prensibi olarak 'hipotez uydurmayı' yasaklar ("Hypotheses non fingo"). O, şu ifadeleri kullanır: "Bu gücün [gravitasyon] doğasına dair hipotezler uydurmak zorunda değilim, çünkü benim denklem-

Auguste Comte (1798-1857)

lerim gözlemlenen fenomenleri açıklamayı sağlamaktadır.”(5) Hipotez uydurmanın anlamı temelde doğrulanamaz ifadelerden kaçınmaktır. Çünkü bilimsel kuramların ve onları oluşturan bilimsel önermelerin özsel niteliği doğrulanabilir olmalarıdır. Böylelikle, Comte ile birlikte bilim felsefesinin temel sorusuna ilk yanıt verilmiş olmaktadır. Bilimi ‘bilim’ yapan ölçüt, diğer bir deyişle bilimsel olan ile bilimsel olmayı birbirinden ayıracak ayraç, ‘doğrulanabilirlik’tir. Carl Hempel bunu bilimsel açıklamanın temel karakteristiği olarak belirler. Bir açıklamanın bilimsel olabilmesi için, açıklamanın empirik olarak sınanabilir olması gerekmektedir. Hempel’in empirik sınanabilirlik olarak ifade ettiği bu koşul, açıklayıcı önermenin doğrulanabilirliğinden başka bir şey değildir.(6) Bu sınanabilirlik ve doğrulama, açıklayıcı önermenin açıklanan fenomene empirik başvuru ile olumlanmasıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi, doğruluğun uygunluk kuramına bağlı bir anlayışla, yani ‘gerçekliğe uygun ifade doğrudur’ biçiminde özetlenebilecek bir yaklaşımla, ifadenin ya da kuramın konusu olan gerçeğe doğrudan ya da dolaylı empirik (algı / deney ve gözlem yoluyla) başvuru-

ruya olanak tanımayan hipotezler bilimsel değil, metafiziktir. O halde, doğrulama doğrudan, dolaylı ya da son aşamada empirik düzeyde gerçekleşiyorsa (ki bu yaklaşıma göre olgular bu düzeyde verilirler), özellikle karmaşıklaşmış kuramların bu düzeyle bağlarının açık olarak gösterilebilmesi ve hatta bu bağın denetlenebilmesi gerekmektedir. İşte bilim felsefesinin ikinci durağı bu denetlemeyi gerçekleştirmek, kuramı uygun yöntemle ele almaktır. Bu yöntem analiz yönteminden başka bir şey değildir. Böylece bir tarih okuması olan Comte’cu bilim felsefesi, bir etkinlik olan ve edimi kuramları analiz etmek olarak belirlenmiş analitik bilim felsefesine (Mantıkçı Pozitivizm’e) evrilir.

Mantıkçı Pozitivizm: Analiz, Doğrulama

Moritz Schlick’in etrafında toplanan Otto Neurath, Rudolf Carnap, Hans Hahn ve akılla düşünsel paralellikler taşıyan Ludwig Wittgenstein (Tractatus; Wittgenstein’in ilk dönemi), Carl Hempel, Bertrand Russell, Hans Reichenbach gibi düşünürler, mantıkçı pozitivizm adı altında öncelikli olarak kuramların bilimsel dilinin analizine yönelmişlerdir. Analiz, karmaşık ya da bileşik yapıları temel öğelerine ayrıştırma işlemidir. Genel olarak dilin, özelden ise bilimsel dilin en alt parçalarının tespit edilebilmesinde araç olarak kullanılan yöntem, modern mantıktır. Bir başka deyişle, “mantık, analitik felsefenin dile karakteristik yaklaşımıdır.”(7) Analitik felsefenin temel aldığı modern mantık, klasik mantığın Hint-Avrupa dillerinin gramer yapısına dayalı olarak benzer ya da aynı olarak gördüğü önermeler arasındaki farkı açığa çıkarmaktadır. Aynı gibi görülen önermelerin farklı formda önermeler olduğunun ortaya çıkarılması, klasik özne-yüklem-koşaç (kapula) bağıntısına indirgenen önermeler arasındaki çeşitliliğin ortaya çıkarılmasıdır.

Modern mantık bu çeşitliliği tanımakla beraber, bunu ifade edebilecek en yalın önermelere, atomik önermelere ulaşmayı amaçlamaktadır. Atomik önermelere ulaşan bir analiz olarak modern mantık, böylece karmaşık önermelerin doğruluk değerlerini de bu atomik önermelerin fonksiyonları ile belirleyebilmektedir. “Standart modern mantığın ana tezlerinden birisi, (‘moleküler’ olarak adlandırılan) kompleks bir önermenin doğruluk değerinin, onu oluşturan (‘atomsal önermeler’ denilen) elemanter önermelerin doğruluk değerlerine ve bunları, söz konusu kompleks önermeyi meydana getirecek şekilde birleştiren bağıntının türüne bağlı olduğudur.”(8) Diğer bir deyişle, modern mantık, atomik önermeleri, bütün önermelerin kendisinden başlayarak oluşturulabileceği temel oluşturucu öğeler olarak değerlendirir. Niceleyiciler yardımıyla tümel ve tikel önermeler ayırt edilebilirken, değişkenlere değişmez bir tekile başvurarak değer verilmesiyle de tekil önermeler elde edilebilmektedir. Böylece de adım adım bir türetme olanaklı hale gelirken, doğruluk fonksiyonu ile de karmaşık önermelerin doğruluk denetlemesi yapılabilmektedir. Dolaysız olarak empirik veriyle ilişkiye sokulabilir olan atomik önermeler, mantık aracılığıyla, aynı matematiksel bir işlem yapılmış gibi, karmaşık önermeler ile ilişkilendirilebilir ve böylece karmaşık önermeler, kendilerini oluşturan atomik önermelerin doğruluk fonksiyonları üzerinden doğru ya da yanlış değerini alabilirler. Mantıkçı pozitivizm, Ludwig Wittgenstein’in düşüncelerine dayanarak bir adım daha ileriye gider ve bu şekilde doğrulanamayan hiçbir ifadenin anlamlı da olamayacağını öne sürer. Böylelikle de son aşamada, sadece bilimin önermeleri anlamlıdır çıkarımına ulaşılmıştır. Çünkü bilimin önermeleri, doğaya (gerçekliğe) tutulan aynalardır. İronik olarak

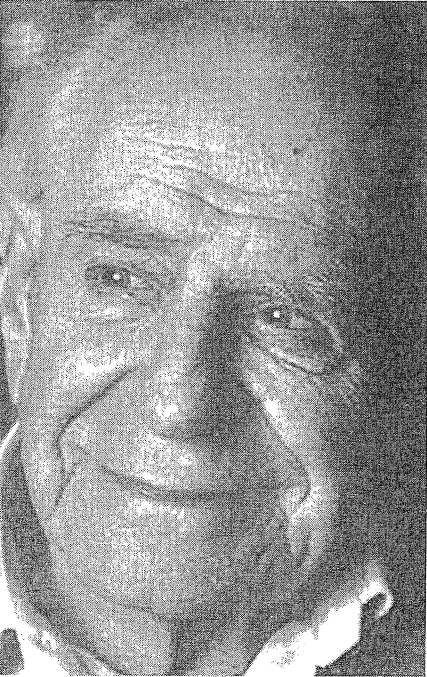
5) aktaran, Lecourt, 2006: 26

6) Hempel, 1966: 47

7) Rossi, 2001: 3

8) Rossi, 2001: 7

bu sonuca karşı çıkararak, karşısına güçlü bir anlam kuramı çıkaracak olan kişi yine Ludwig Wittgenstein olacaktır (Felsefi Soruşturmalar; Wittgenstein'in ikinci dönemi). Ancak, bilim felsefesinin yüzleşmesi gereken ilk sorun, anlam kuramı bağlamında değil, sınırlandırma ayırıcı (neyin bilim neyin bilim olmadığını ortaya koyan ölçüt) olarak belirlenen 'doğrulanabilirlik' anlayışında kendisini göstermiştir. Gittikçe üst düzeyde kuramsallaşma ve hatta kuramlar üzerine kuramlar oluşturulması, kuram içerisinde empirik düzey ile bağların açık olarak gösterilememesi sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle doğrudan doğrulama ayraç olarak alındığında, bu tür kuramlar (dönem itibarıyla Einstein'ın Görelilik Kuramı) bilimsel bir kuram olarak kabul edilemez kalmaktadır. Bu nedenle doğrudan doğrulama yerine, kendi içerisinde empirik olarak doğrulanabilir bir önerme içermeyen üst düzey bir kuramın gönderimde bulunduğu ya da mantıksal bağlar içerdiği diğer kuramların empirik olarak doğrulanabilir önermeler

Karl Popper'a göre, bilim, bir kuramı doğrulamaya çalışmaz, aksine, ortaya atılan kuramın yanlışlanması esastır.

Moritz Schlick'in etrafında toplanan Otto Neurath, Rudolf Carnap, Hans Hahn ve akımla düşünsel paralellikler taşıyan Ludwig Wittgenstein, Carl Hempel, Bertrand Russell, Hans Reichenbach gibi düşünürler, mantıkçı pozitivism adı altında kuramların bilimsel dilinin analizine yönelmişlerdir.

içermesi, gönderimde bulunan üst-kuramın da (dolaylı) doğrulanması olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra sınıma ve olumlama sayısı arttıkça bir önermenin (ya da bir kuramın), sınıma sayısı ile orantılı olarak pekiştirildiği ve doğrulanmış önermelerden değil, ancak yüksek ve düşük seviyelerde pekiştirilmiş önermelerden söz edilebileceği de öne sürülmüştür. Böylelikle sınırlandırma ayırıcı olarak 'doğrulanabilirlik'ten vazgeçilmemiş, fakat ölçüt yumuşatılmış olmaktadır. Fakat pekiştirilme derecesinin neye göre değerlendirileceği ve bilimin birliği idealine uygun olarak bu konudaki belirli bir ölçütün tüm alanlarda geçerli olup olmayacağı sorusu, doğrulanabilirliğin kendisinin 'doğru' ölçüt olup olmadığının bilimin bu yeni kuramsallaşma seviyesiyle birlikte tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur.

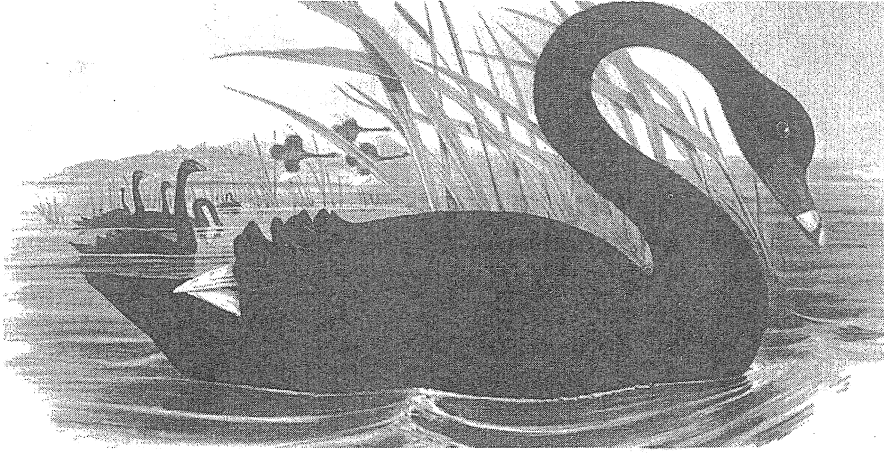
Yanlışlama: "Bütün kuğular beyazdır"

"Günümüzde herkes mantıkçı pozitivism öldüğünü biliyor. Fakat hiç kimse bu ölümden bir sorunun doğacağından şüphelenir görünmüyor: 'Bundan kim sorumlu?' ya da daha yerinde bir soru, 'Bunu kim yaptı?' Korkarım ki bu ölümün sorumluluğunu ben kabul etmek zorundayım."(9)

Karl Popper, Einstein'ın Genel Göre-

lilik Kuramı'nı incelediğinde, bu kuramı destekleyen hiçbir gözlem olmadığı, diğer bir deyişle, doğrulanmadığı halde, kendisini bilimsel bir kuram olarak 'dayattığını' görmüştür. O halde, bilimsel olan ile bilimsel olmayan (sözde-bilim) arasındaki farkı açığa çıkaran ve aralarına bir sınır çeken sınırlandırma ayırıcı, mantıkçı pozitivismin öne sürdüğü gibi doğrulama olamazdı. Ona göre, bütün bilimsel kanunlar birer hipotez niteliği taşımalıdır. Hipotezlerin haklı gösterilmesi ya da sınıması gözlem, deney, mantık ve matematik işlemlerine dayanır ve tam anlamıyla rasyonel bir süreçtir. Bu süreçte belirleyici olan ilke yanlışlanan varsayımın anında atılması ilkesidir. Buna göre, bilim, bir kuramı doğrulamaya çalışmaz, aksine, ortaya atılan kuramın yanlışlanması esastır. Yanlışlama, tek ölçüttür. Eğer bir kuram ve kuramın öngörülleri yanlışlama olanağı açıkken hiçbir şekilde yanlışlanamıyorsa, o kuram savunulmaya devam edilmelidir. Buna karşılık, tek bir aykırı kanıt ya da bulgu, kuramın yanlış olduğunu gösterirse, bu durumda yapılacak şey, kuramı terk etmek ve yerine yenisini getirmektir.

Popper'in esas çıkış noktası, doğrulamanın kökeninde yatan tümevarımsal önermelerdir. Tümevarımın kendisi, empirik bir yöntemdir. Bu yöntemin esası gözlem ve deneye dayanan özel önermelerden (tek tek fenomenlere ilişkin önermelerden), evrensel önermelere (bir fenomen sınıfına, genel olgulara ilişkin önermelere), yani kuramlara varmaktır. Popper'a göre, daha önce David Hume'un da gösterdiği gibi, özel önermelerin çokluğu, evrensel önermenin doğruluğunun garantisi olarak kabul edilemez. Özel önermeyi ne kadar çoğaltırsak çoğaltalım, evrensel önermenin doğruluğu garanti altına alınamaz. Mantıkçı pozitivism bu sorun karşısında sınırlandırma ayırıcını olasılıklı-doğruluk ya da pekiştirme gibi kavramlar üzerinden revize etmiştir. Fakat, bir evrensel önermeye aykırı tek bir örnek ile karşıla-

Popper'a göre "Bütün kuğular beyazdır." genel önermesinin bilimsel olarak sınanışı, "siyah kuğu"nun aranmasından başka bir şey değildir.

şılırsa, bu evrensel önermenin durumunun ne olacağına ilişkin sorunun yanıtı tatmin edici olarak olasılıklı doğruluk anlayışı tarafından verilememektedir. Daha açık sorulduğunda, olasılıklı-doğru kabul edilen bir evrensel önermeye aykırı kaç örnek, bu önermenin terk edilmesi için yeterli olacaktır?

Popper'ın önerdiği (ya da bilimin işleyişinde teşhis ettiği) sınaama yöntemi dört boyutludur. Buna göre,

1. Dizge içerisinde çelişmezliğin var olup olmadığını ortaya koymak maksadıyla önermelerin kendi aralarında mantıksal açıdan karşılaştırılmaları.

2. Kuramın, empirik – bilimsel nitelikte olup olmadığını görmek maksadıyla yapılan mantıksal biçimine ilişkin inceleme.

3. Sınanacak kuramın, eğer bu kuramın uygunluğu diğer sınamalarda kanıtlandıysa, bilimsel ilerlemeler için önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla diğer kuramlarla karşılaştırılması.

4. Türetilmiş sonuçların empirik uygulamalarla sınanması.

Dördüncü aşamadan sonra ulaşılan sonucun geçerliliğine ilişkin karar, pratik uygulamalar, deneyler ışığında verilir ve karar olumlu ise tekil sonuç benimsenir, kuram sınavı başarı ile geçmiş olur. Karar olumsuz ise, sonuç yanlışlanır ve böylece sonuçların türetildikleri kuram da yanlışlanmış olur. Böylelikle, yanlışlamanın, bilim ile bilim olmayanın ayırt

edilmesine yarayan ilke olduğu ortaya konulmaktadır. Görüleceği üzere Popper için öncelik kuramdadır. Bu nedenle yaklaşımı "varsayımsal – tündengelimci"dir. Bir varsayım olarak öne sürülen hipotezden tekil fenomenlere ilişkin önermeler türetilir. Bu önermelerin olanak olarak yanlışlanabilir olmaları, diğer bir deyişle empirik içeriğe sahip olmaları gerekmektedir. İşte bu aşamada bilimin yaptığı bu önermeleri yanlışlamaya çalışmak ve böylece de kuramı 'saha'ya sürmektir. Kuramın geçerliliği 'saha'da kendisini gösterecektir. O halde, "Bütün kuğular beyazdır" genel önermesinin bilimsel olarak sınanışı, "siyah kuğu"nun aranmasından başka bir şey değildir.

Sonuç yerine

Popper'ın birer hipotez olarak kuramları öncelemesi ve tümevarıma dayalı doğrulama anlayışını eleştirisi, sonraki bilim felsefesi tartışmalarına önemli bir çıkış noktası sağlamıştır. Eğer esas olan kuramdan türetilen önermelerin sınanması ise, türetilen bu önermeler, empirik içeriklerine rağmen kurama ve kuramın temel tanımlamalarına bağlı, diğer bir deyişle 'kuram yüklü' olacaklardır. O halde, iki farklı kuramın, özel önermeleri, kuramların karşılaştırılabilirlikleri için bir ölçüt sağlayamayacaktır. Bu durumda da Popper'ın sınaama işleminin üçüncü boyutu problemlili hale gelirken, örneğin

Aristoteles'in kuramı ile Galileo'nun kuramının nasıl karşılaştırılacağı sorusu önem kazanmıştır. Aristoteles'in kuramı, fenomeni 'engellenmiş düşme' olarak tanımlarken, Galileo karşısında bir 'sarkaç' görmektedir. Oysa ikisi de 'aynı' empirik veri yığınına bakmaktadırlar. İşte bu problem, Thomas Kuhn ile birlikte çağdaş bilim felsefesinin ve onun üzerinden de bilime yöneltilen post-modern eleştirilerin kapısını aralamıştır. Bu konuyu, başka bir yazıda detaylı olarak ele almak daha verimli olacağından, karşılaşılan 'yeni' problemin bu şekilde betimlenmesi ile yetinelim.

Bilim felsefesine ilişkin kısa tarih burada noktalanırken, metnin başında sorulan soruya kısa bir ekleme yapılarak sorunun yanıtı bu kısa tarih ışığında felsefeye bir davet olarak okuyucuya bırakılmaktadır: Eğer bilim felsefesi bilime bir tür ayna tutmak ise, bilime ayna tutmak, bilimin (bilginin) bilgisini mi üretmektedir? Yoksa bilim felsefesi neyin bilim olduğunu belirleyen bir turnusol kağıdı olarak araçsal bir işlev mi görmektedir? (Bu durumda bilim felsefesi bu aracı kullanmayı bilen kişidir ve bilgisi know-how bilgisidir.) Soruya verilecek yanıt, doğrudan doğruya benimsenmiş 'doğruluk kuramı' ile bağlantılı olacaktır. Filozofa düşen görev, bilimin sağladığı yeni veriler ışığında en eski sorularından birisine geri dönmek ve doğruluk kuramını Antik Yunan'dan Pozitivizme, oradan da günümüze varan 'bilgi' tartışmasının bütünlüğü içinde 'yeniden' ele almaktır.

Kaynakça

1. COMTE, Auguste (2001), Pozitif Felsefe Kursları, çev. Erkan Ataçay, Sosyal Yayınları, İstanbul.
2. HEMPEL, Carl (1966), Philosophy of Natural Science, Prentice-Hall Inc., New Jersey (USA).
3. LADYMAN, James (2002), Understanding Philosophy of Science, Routledge, New York (USA).
4. LECOURT, Dominique (2006), Bilim Felsefesi, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yay., Ankara.
5. POPPER, Karl (2005), Unended Quest – An Intellectual Autobiography, Routledge, London.
6. POPPER, Karl (2010), Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Çev. İbrahim Turan, İnkur Aka, YKY, İstanbul.
7. ROSSI, Jean-Gerard (2001), "Analitik Felsefe", Paradigma Yayınları

Dilim'e Göre

Galata ve Kız Kulesi

"Galata" deyince, gözümün önüne -evvela- Cenevizli- ler tarafından yaptırılan (1348) devasa boyutlu "Galata Yangın Kulesi" gelir (o zamanki adıyla "İsa Kulesi"). Sonra da gene Cenevizler tarafından kurulan -ve Matrakçı Nasuh'un minyatüründe üçgen bir tepeye benzetilen- Galata semti...

Etimologlar, "galata" kelimesinin kökeninde tam bir anlaşmaya varamamışlardır. Grekçe "süt" demek olan "gala"dan türediğini söyleyen de vardır; İtalyancanın Cenova lehçesinde "yokuş", "bayır", "iniş" anlamına gelen "calad-do"dan türediğini söyleyen de... Evliya Çelebi'nin, "Galata'ya deryadan yokuş yukarı bir saatte çıkılır." demesine bakarsak, bu kelimenin bize Cenovalılardan armağan olması ihtimali akla daha yakın...

İsmet Zeki Eyuboğlu da Cenevizli tüccarlara ve onların diline kol atanlardan: Kelimenin, İtalyanca "rîhtm" anlamına geldiğini söylerken bu bölgenin Cenevizliler tarafından alışveriş merkezi yapıldığının altını da özellikle çiziyor. Eyuboğlu'nun Etimoloji Sözlüğü'nden, "galata'yı anlatan bir maniyi de şuraya yazıvereyim:

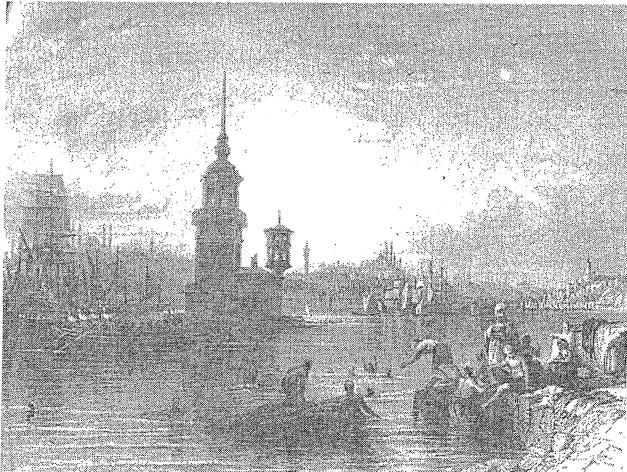
"İstanbul'un ortasında Galata,
Canım ister marul ile salata,
Al kayıkçı götür beni Balat'a..."

O denli çekicidir ki Galata Kulesi, ondan söz edenler (başta İlhan Berk): "Upuzun boylu ve mavi gözlü bir İsa'dır o!" demekten kendilerini alamazlar! Avnî mahlasıyla şiirler yazan II. Mehmed de o harikulade zarafetin hakkını verir doğrusu:

"Servi anmaz anda ol servi dil-ârâyı gören"

(O gönül kaparı/okşayanı [Galata'yı] bir gören, başka servi boylu güzellere bakmaz olur artık.)

Fatih'in bu sözü üzerine ne denebilir ki! Sultanlarımız-

dan bu güzelliğe iltifat etmeyenler de vardır... Sebebi bilinmez, ne Farsça divânı olan Yavuz Selim ne de musikîşinas padişahlarımızdan III. Selim çıkmıştır kuleye! I. Ahmed Han oğlu IV. Murad'ın kule merdivenlerine adım atmamasının sebebini ise İlhan Berk, IV. Sultan Murad Han'ın, çocukluğunda bir Galata Kulesi çizimi gördüğünü ve kule'nin o çizimde -heybetine uygun olarak- erkeklik organı şeklinde olmasına bağlıyor. Mümkündür.

Benim merakım ise şu noktada: Geçmiş yüzyıllarda, "Balatlı bitirimler" gibi serdengeçti olan Galata Kulesi ile "Hanımsultanlar" gibi edalı Kız Kulesi arasında -uzaktan uzağa da olsa- hissi bir yakınlık olmuş mudur acaba!?

Taş Çıkarmak

Sıkça kullanılan bir deyimdir, "taş çıkarmak"...

"Adam taş çıkardı yahu!" ya da "Taş çıkardı, helal olsun!" örneklerinde görüldüğü gibi... Hatta "taş çıkarttırdı" şeklinde yanlış imla ile yazıldığına da şahit oluruz çok ke-reler. O, araya fazladan giren "t" harfine gerek olmadığını altını çizeyim hemen. Ettirgenlik/oldurganlık eki olan "t" (dilbilimdeki adıyla "faktitif"), sadece bir işin başka birisine yaptırılması durumunda kullanılmalıdır. Neyse, konuyu merkezinden kaydırmadan, deyimimize dönelim yüzümü-zü yeniden...

Sözünü ettiğim deymi birçoğunuzun duyduğunu ve yerli yerinde kullandığını tahmin ediyorum; ama nereden geldiğini ve ilk olarak nerede kullanıldığını bildiğinizden şüpheliyim doğrusu! Eh, Nasreddin Hoca'nın dediği gibi, "Bilenler bilmeyenlere anlatsın!" diyecek halim de yok el-bette... Ben sözümü tutarım; bakın, anlatıyorum: Bu de-yim, "dama" oyununda sıkça geçer. Örneğin, bir oyuncu diğerinden çok güçlüyse ve her defasında o kazanıyorsa, şu teklifi yapar rakibine: "Muhterem, oyun bu şekilde zevk vermiyor; en iyisi ben bir-iki pulumu (taşımı) çıkarayım; bir-iki pul (taş) eksikle başlayayım oyuna; belki, o vakit oyun biraz dengelenir!" Bu yapılan, anlaşıldığı gibi, açık bir meydan okumadır! Rakip de buna cevaben ya "Evet, haklısınız..." gibi bir şeyler söyler ya da "O da ne demek oluyor birader; senin karşında çocuk mu var sanıyorsun!" şeklinde bir tepki gösterir... Malum, "yenilen pehlivan" mu-habbeti!

Bir yazı daha böylece hitama erdi... Bir dahaki sefere, belki satrançla ilgili bir deyim ya da sözü anlatırım.

Yeter ki sizde merak olsun!

Özel not: Bu deyim, "taş çıkartmak" hali de vardır; ama o, "yerden taş sökmeyi/söktürme"yi çağrıştıran bir zorluğu anlatmaktadır. Buradaki ise -naçizane- bu fakirin yorumudur.